A NANE Egyesület, a PATENT Egyesület, a Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, az EMMA Egyesület és a Jól-Lét Alapítvány észrevételei és javaslatai a Magyar Kormány által az Európai Bizottságnak benyújtott Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv kapcsán

2021. június

Általános megjegyzések, vezetői összefoglaló

Jelen véleményt jegyző – a nemek közötti egyenlőség és a nők jogainak előmozdítása terén évtizedes tapasztalatokkal rendelkező – civil szervezetek sajnálatukat fejezik ki, hogy nem volt alkalmuk a magyar Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv (HET) tervezete kidolgozásának folyamatába közvetlenül és érdemben bevont partnerként részt venni.

A HET[1] szerint a dokumentum kidolgozása kapcsán közel 500 szervezetet kértek fel közvetlenül partnerségre, illetve véleményezésre, ideértve a társadalmi érdekvédelmi szervezeteket, közöttük a nőszervezeteket is. Sajnáljuk, hogy szervezeteink nem kaptak megkeresést, felkérést a véleményezésre, pedig az európai uniós közpolitikai folyamatokat különböző módokon segítettük-segítjük szakmailag, hazai szinten is, illetve elismert európai hálózatok – az Európai Női Lobbi, illetve a WAVE (Európai Nők az Erőszak Ellen) Network – munkájában is részt veszünk.

A kormányzat által április 16-án közzétett tervezet véleményezésére meglehetősen rövid idő állt rendelkezésre, figyelembe véve a nemzeti tervek Európai Bizottságnak való benyújtására előírt április 30-i határidőt. A szervezeteink a kormányzat számára eljuttatták észrevételeiket, javaslataikat a közzétett tervezet kapcsán, azonban ezeket az Európai Bizottságnak benyújtott Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv láthatóan nem vette figyelembe. Az alábbi megjegyzések, javaslatok a főbb észrevételeinket tartalmazzák, nem tekinthetők a dokumentum teljes körű, részletes elemzésének.

Összességében az az álláspontunk, hogy a nemek közötti egyenlőség, a nők jogainak érvényesítése szempontjából a HET alapvető hiányosságokban szenved. Nem tartalmazza a tárgyhoz kapcsolódó főbb problémákat, kihívásokat. Hiányoznak a járvány által különösen sújtott különböző női célcsoportok számára tervezett reformok, intézkedések; továbbá több, a Covid-19 járvány kapcsán előtérbe került, illetve súlyosbodott társadalmi problémára egyáltalán nem reflektál a tervezet. A nemek közötti egyenlőség általános érvényesítésének módszerét (“gender mainstreaming”) nem alkalmazza a dokumentum. Elengedhetetlennek tartjuk tehát a HET tervezet alapvető átgondolását és átdolgozását a nemek közötti egyenlőség, a nők jogainak érvényesítése szempontjából.

[1] Lásd Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Terve, 2021, elérhető: https://www.palyazat.gov.hu/helyreallitasi-es-ellenallokepessegi-eszkoz-rrf#

Az Európai Parlament és a Tanács Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz létrehozásáról szóló 2021/241 (EU) Rendelete[2] kiemeli, hogy "a nőket különösen sújtotta a Covid19-válság". Ezért a rendelet előírja, hogy "A nemek közötti egyenlőséget és a mindenki számára biztosítandó esélyegyenlőséget, valamint e célkitűzések általános érvényesítését figyelembe kell venni és elő kell mozdítani a … helyreállítási és rezilienciaépítési tervek elkészítése és végrehajtása során…" A tervnek továbbá be kell mutatnia, hogy az abban szereplő intézkedések várhatóan hogyan járulnak hozzá a nemek közötti egyenlőséghez, valamint e célkitűzés általános érvényesítéséhez. Ezen felül az Európai Bizottság a tagállamok számára a nemzeti helyreállítási és ellenállóképességi tervük elkészítéséhez kidolgozott útmutatóban külön kiemeli, hogy "A tagállamoknak fel kell vázolniuk a nemek közötti egyenlőség és a mindenki számára biztosítandó esélyegyenlőség terén a legfontosabb nemzeti kihívásokat, beleértve azokat is, amelyeket a COVID-19 válság okozott vagy súlyosbított."[3]

A magyar Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv (HET) sajnálatos módon nem tesz eleget a fenti elvárásoknak, sőt, figyelmen kívül hagyja azokat. A nemek közötti egyenlőség tekintetében a legfontosabb problémákat, kihívásokat nem nevezi meg; elmulasztja bemutatni, hogy a nőket mely területeken s hogyan sújtotta a válság. A HET céljaira, és az egyes komponensek legfontosabbb célkitűzéseire vonatkozó részben nem jelenik meg a nők és férfiak közötti egyenlőség mint cél és szempont. Bár egyes komponenseknél tartalmaz a dokumentum néhány releváns célkitűzést és intézkedést, kifejezetten a nőket – *saját jogon* – célzó reformok, programok, intézkedések nem jelennek meg. A dokumentumnak az átfogó hatáselemzésre vonatkozó része nem tartalmaz a nemek közötti egyenlőség szempontjából várt hatásra vonatkozó információt, bár a nemek közötti foglalkoztatási különbségek csökkentése megjelenik célként. Ezen felül a nemek közötti egyenlőség általános érvényesítése mint szempont és módszer nem vonul át következetesen és komplex módon a tervezeten.

A HET egyáltalán nem hivatkozik az EU 2020-2025 közötti időszakra vonatkozó, a nemek közötti egyenlőséget célzó stratégiájára, így az ahhoz való kapcsolódást, illeszkedést is elmulasztja.

A HET nemzeti szintű stratégiai kapcsolódásával összefüggésben az A komponens (Demográfia és közoktatás) esetén megjelenik "A nők szerepének erősítése a családban és a társadalomban akcióterv (2021–2030)", a többi komponensnél – ahol szintén releváns lehetne a nők férfiakétól eltérő, hátrányos helyzetére reflektálás, annak orvoslása – ugyanakkor nem. (Ezúton is jelezzük, hogy ezen "akcióterv" a döntéshozók szándéka szerint – a dokumentum maga ugyanis nyilvánosan nem elérhető – a COVID-19 járvány következtében tovább fokozódó családon belüli erőszak témáját teljességgel figyelmen kívül hagyja. Az akcióterv első intézkedési terve nem nevez meg kapcsolódó lépéseket.)

A HET-ben egy külön pont, rész "A nemek közötti egyenlőség és esélyegyenlőség mindenki számára".[4] A dokumentum ezen része ugyanakkor kevesebb mint 2 oldal. A szöveg önmagában is, de különösen az EU-s helyreállítási fejlesztés-csomag jelentős gazdasági és társadalmi volumenét, potenciális hozzáadott értékét, valamint annak relevanciáját tekintve igen korlátozott és meglehetősen általános jellegű információt tartalmaz a nemek közötti egyenlőség tekintetében. Mindösszesen 1 komponens kapcsán utal arra, hogy nemi megkülönböztetés nélkül kell hozzáférést biztosítani bizonyos szolgáltatásokhoz – ami az egyenlőség

[2] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0241&from=HU
[3] COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT - GUIDANCE TO MEMBER STATES - RECOVERY AND RESILIENCE PLANS. PART ½. European Commission, Brussels, 22.1.2021. 10. Oldal. Elérhető angol nyelven: https://ec.europa.eu/info/files/guidance-member-states-recovery-and-resilience-plans_en
[4] HET, 32-33. oldal

elősegítéséhez ugyan adott esetben lehet releváns, de semmiképpen sem mondható elégségesnek. A HET, ahogy fogalmaz "a szükségesnél, az indokoltnál és az arányosnál nagyobb mértékben nem különbözteti meg a fejlesztések célcsoportját nemi, illetve egyéb alapon." Ugyanakkor egyrészt nem derül ki, hogy mit tekintenek a dokumentum készítői és milyen tényeken alapuló helyzetfelmérés alapján "szükséges, indokolt és arányos megkülönböztetésnek". Másrészt ez a megközelítésmód komoly aggályokat is felvet annak kapcsán, hogy általában a nők hátrányos megkülönböztetésére, illetve különösen a nőknek a koronavírus járvány negatív gazdasági és társadalmi hatásainak több szempontból való kitettségére hogy tud komplex, célzott és hatékony, szakszerű választ adni a HET. Amennyiben ugyanis egy társadalmi csoportot különösképpen sújtanak hátrányok és ilyen jellegű megkülönböztetés a rendkívülinek nem tekinthető időszakokban, s ez a rendkívüli időszakokban még fokozódik is, az ezen csoportokra szentelt kiemelt figyelem és a hátrányokat kompenzáló intézkedések elmaradása jelent diszkriminációt, nem pedig az effajta figyelem és a kapcsolódó intézkedések megvalósítása. Javasoljuk a dokumentum kiegészítését, módosítását a fentieknek megfelelően.

A HET-ben mindösszesen 2 nemileg bontott adat szerepel. Javasoljuk a dokumentumot – mind a vezetői összefoglalót, mind az egyes komponensek részletes bemutatására vonatkozó részeket – kiegészíteni a hivatkozott statisztikai adatok nemi bontásban való szerepeltetésével minden helyen, ahol ez releváns (lásd részletesebben kifejtve az egyes komponenseknél). Fontosnak tartjuk, hogy a helyzetfelmérések, kihívások bemutatása esetén következetesen jelenjen meg a nők és férfiak (adott esetben eltérő) helyzetének felismerése és bemutatása, az e téren beazonosított problémák, s az ezekre reflektáló intézkedések.

Teljes mértékben hiányzik a tervezetből több, a koronavírus járvány kapcsán (is) felmerült, illetve előtérbe került, a nők szempontjából különösen releváns probléma kezelése. A HET tulajdonképpen mindösszesen két, kifejezetten a nők helyzetével foglalkozó kérdést tárgyal. A "Demográfia és köznevelés" komponens megemlíti a nemek közötti foglalkoztatási különbségeket/szakadékot, illetve a családi és munkahelyi kötelezettségek összeegyeztetésének nehézségét, mely a Covid-19 járvány miatt a kisgyerekes nőkre még nagyobb terhet rótt. Erre megoldásként a HET a bölcsődei intézmények kapacitásfejlesztését irányozza elő a reformok között. Ahogy a dokumentum fogalmaz: "A bölcsődei ellátás jelenléte segíti a kisgyermekes családokat abban, hogy a szülők, alapvetően a nők, a család- és a munka közötti egyensúlyt megtalálhassák."[5] A (leghátrányosabb településeket célzó) "Felzárkózó települések" komponens pedig célul tűzi – egyebek mellett – az alábbit: a "női lakosság aktivizálása, készségeinek, a helyi munkaerőpiaci igényekhez és adottságokhoz illeszkedő képzettségi szintjének növelése, adott esetben helyi termékelőállítással"[6]. Ez a cél ugyanakkor nincs tovább részletezve, illetve intézkedésekre bontva.

A nők egyébként is meglévő többletterhei a láthatatlan és fizetetlen gondoskodási munka, valamint a magánéleti, családi és munkahelyi kötelezettségek – ideértve a megélhetést biztosító, vállalkozási tevékenységgel járó feladatokat is – összeegyeztetése terén a koronavírus járvánnyal még tovább növekedtek. Ennek a problémának a rendszerszintű kezelésére van szükség, mely intézményes megoldást ad a többletterhek csökkentésére, ugyanakkor a háztartáson belül maradó feladatok nők és férfiak közötti igazságos elosztását is célozza. Ahogy fentebb említettük, a HET-ben mindösszesen a bölcsődei intézményfejlesztés kapcsán jelenik meg ez a témakör, miközben a kisgyermekes nőknél jóval szélesebb csoportot érint a probléma, így szélesebb kört lenne szükséges célcsoportként beazonosítani. Ide tartozik például az idősebb gyermekek, a fogyatékossággal élő vagy idős családtagok gondozását, felügyeletét ellátók, a többgyermekesek köre. A Rendeletben foglaltakkal ellentétben nem kezeli a HET az egyedülálló szülők problémáját sem, akiknek a döntő többsége nő, és akik különösen hátrányos helyzetbe kerültek, illetve a fizetett munkájuk elvégzése sokszor

[5] HET, 38. oldal
[6] HET, 97. oldal

ellehetetlenült az oktatási intézmények bezárása következtében. (Egy különválás utáni példa: a járványidőszakban a bántalmazó, egyenlőtlen kapcsolatokból már kilépett nők többízben számoltak be arról, hogy a megosztott szülői felügyelettel, gyermekfelügyeleti jogokkal volt partnerük gyakran olyan módon élt vissza, hogy a gyermek elvitelével kapcsolatban sem az eredeti megállapodáshoz nem tartotta magát, sem olyan rugalmasságot nem mutatott, amely megkönnyítette volna az anya munkavégzését.) A fent említett hiányosságokat, a célcsoport kiterjesztését mindenképpen szükségesnek tartjuk orvosolni.

A HET által nem tárgyalt problémák között elengedhetetlen megemlíteni a nők elleni erőszak, ezen belül pedig kifejezetten a családon belüli erőszak, párkapcsolati erőszak problémáját. A nemzetközi és a hazai tapasztalatok is megerősítik, hogy a koronavírus járvány tovább súlyosbította a családon belüli erőszak áldozatainak egyébként is többszörösen nehéz helyzetét. Ezen kívül kutatási adatok bizonyítják a nők elleni online erőszak pandémia alatti megnövekedését. Szintén megjegyzendő, hogy a kijárási korlátozások és a csökkent köztéri forgalom tovább fokozták a férfiak és nők közötti szakadékot a köztéri és közösségi közlekedés szabad használatában: a kihaltabb utcák és járművek tovább csökkentették a nők biztonságérzetét, akik nagyobb kockázattal néznek szembe a közterek használata során. Így a közterek, közösségi közlekedés biztonságosságának növelése is figyelmet igényel. A fentiek kapcsán hangsúlyozzuk, hogy az Európai Bizottság a tagállamok számára a helyreállítási tervük elkészítéséhez kidolgozott útmutatóban külön kiemeli, hogy a tagállamok "mutassák be, hogyan enyhíti a terv a válság nőkre gyakorolt társadalmi és gazdasági hatásait, beleértve a nemi alapú és a családon belüli erőszakot is."[7] Elengedhetetlennek tartjuk a dokumentum kiegészítését a nők elleni erőszakkal, családon belüli erőszakkal szemben hozott intézkedésekkel.

Szintén nem célozza a HET (néhány kivételtől eltekintve) a túlnyomóan nőket foglalkoztató, s a járvány által különösen érintett/igénybevett ágazatok, szakmák kapcsolódó, humán-erőforrás alapú fejlesztését, így az egészségügyi és szociális szférában vagy például a kiskereskedelemben dolgozó szakemberek, munkavállalók járványnak való kitettségére reagálást, ezen munkavállalók megnövekedett feladatainak kompenzálását, jövedelmi viszonyainak rendezését, illetve a munkakörülményeik javítását. Javasoljuk ennek kapcsán a célkitűzések és az intézkedés-lista kiegészítését.

A HET külön, a dokumentumon átívelő figyelmet szentel a digitalizáció, digitális átalakulás kérdésének; a digitális szakadék problémáját is említi. Nem szól ugyanakkor a nemek között fennálló digitális szakadék problémájáról, a kapcsolódó nemi sztereotípiákról, az online biztonság kérdéséről, s reformokat, beavatkozásokat, intézkedéseket sem irányoz elő ebben a témában. Ezt a hiányosságot javasoljuk orvosolni.

Fontosnak tartjuk, s a dokumentumban is javasoljuk rögzíteni, hogy a nemek közötti egyenlőség előmozdítása legyen általános, horizontális szempont a HET végrehajtása során, a nemek egyenlősége szempontjait fókuszba helyezve a források elosztása és felhasználása során, valamint a kapcsolódó monitoring és értékelési rendszerben és eljárásokban. Szintén fontosnak tartjuk és javasoljuk a nőjogi civil szervezetek tényleges támogatását és érdemi bevonását a HET véglegesítésébe és majdani végrehajtásával kapcsolatos valamennyi folyamatba. Ez biztosítaná, hogy a nők minél szélesebb körének az érdekei csatornázódjanak be a folyamatba, valamint elősegítené, hogy a Covid-19 okozta negatív társadalmi és gazdasági hatásokat (pénzügyi, munkaerő-piaci problémák, erőszak, szegénység) a nők és férfiak közötti egyenlőség általános célját szem előtt tartva orvosolják, illetve enyhítsék.

[7] Lásd az Európai Bizottság tagállamoknak szóló útmutatóját, *op. cit.*, 11. oldal

“A” komponens: Demográfia és köznevelés

A HET kiemeli, hogy a nők foglalkoztatási rátája elmarad a férfiakétól, “így ennek javítása érdekében a munka és a családi élet összeegyeztetését ösztönző intézkedések bevezetése szükséges.” A dokumentum rögzíti továbbá, hogy a “bölcsődei ellátás jelenléte segíti a kisgyermekes családokat abban, hogy a szülők, alapvetően a nők, a család- és a munka közötti egyensúlyt megtalálhassák”. Az intézményfejlesztés fontos célkitűzés. A COVID-járvány ugyanakkor rávilágított arra, hogy a nagyobb gyermekekkel kapcsolatos feladatok és terhek viselése is igen egyenlőtlen a családokban, mind a feladatok ellátása, mind a mentális terhek megosztása, mind a család számára való rendelkezésre állás időigénye tekintetében. Mindez akadályozza a nők munkavégzési, vállakozási, jövedelemszerzési lehetőségeit, ugyanakkor rekreációs szükségleteinek kielégítését is. A válság alatt különösen élesen megmutatkoztak a tanulás alternatív támogatására vonatkozó intézményi korlátok, s a mentális támogatás intézményes korlátai is. A lehetőségek ráadásul a társadalomban jelenlévő jövedelmi egyenlőtlenségek folytán igen egyenlőtlenül érhetők el, az interszekcionális hátrányok pedig nagyban felerősítik az intézményekhez, szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátait. Ezért javasoljuk a civil szféra nagyobb gyermekek nevelését megkönnyítő programjainak támogatását is.

A COVID időszaka emellett rámutatott arra, hogy a távmunka, a rugalmas foglalkoztatás nőbarát formái megvalósíthatók a munkakörök egy jelentős része esetében, az ezt előmozdító programok továbbra is folytatandók. Ugyanakkor az ezek megvalósításához szükséges tudás és eszközök (az informatikai, illetve a mobilitáshoz kapcsolódó eszközök) szintén igen egyenlőtlenül oszlanak el a különféle munkahelyek és vállalkozások között. A bizonytalanná váló foglalkoztatási viszonyok között egyre inkább fontossá válik a vállalkozási hajlandóság és képesség; ugyanakkor a vállalkozások kevesebb mint egyharmada a nők által tulajdonolt vállalkozás, s az egyszemélyes vállalkozások 90%-ban női vállalkozások. A családokon belüli hierarchia és egyenlőtlen munkamegosztás folytán a női mikrovállalkozások eszközellátottsága is igen gyenge. A családi informatikai eszközöket, azokban a rétegekben, ahol van a családokban számítógép, gyakran elsődlegesen a férfi és a gyerekek használták. A fentiekre tekintettel is különösen fontosnak tartjuk a női vállalkozások sajátosságaira fókuszáló programok bevezetését, az otthoni munkavégzés lehetőségeinek megkönnyítését.

Bár a HET utal arra, hogy a kisgyermekek gondozása esetén ösztönzik “a feladatok nők és férfiak között történő kiegyensúlyozottabb megosztását is”, nem tartalmaz konkrétumokat azzal kapcsolatban, hogy hogyan kívánja megelőzni, hogy elsődlegesen a nőkre háruljanak a gondoskodással és háztartásvezetéssel kapcsolatos terhek, s így azt, hogy elsősorban számukra jelentsen kihívást ezek összeegyeztetése a munkahelyi kötelezettségekkel. Javasoljuk továbbá, hogy építsék be a dokumentumba a kapcsolódó nemi sztereotípiák és elvárások elleni fellépésre és a férfiaknak a családi és gyermeknevelési feladatokba való aktív bevonásának elősegítésére irányuló terveket, intézkedéseket is.

Javasoljuk, hogy a tervezett komplex fejlesztések során is kapjon kellő hangsúlyt a nemek közötti egyenlőség szempontjának érvényesítése. Ide tartozik a bölcsőde-fejlesztéseket érintő komplex reform, illetve a közoktatás tartalmi fejlesztése is. A közoktatás fejlesztésére vonatkozó résznél a HET utal a kulcskompetenciák jelentőségére. Fontosnak tartjuk, hogy az állampolgári kulcskompetencia fejlesztésére is fordítsanak kellő figyelmet a dokumentumban. Ez hozzájárulna a nemek közötti egyenlőség és az EU egyéb alapértékeinek népszerűsítéséhez, egyben erősítve azokat az értékeket is – mint például a fenntarthatóság –, amikre a HET maga is rendre hivatkozik.

A digitális oktatáshoz való egyenlő hozzáférést tárgyaló rész nem tartalmaz nemek szerint bontott adatokat, és a nők és férfiak, lányok és fiúk helyzetére vonatkozó elemzést, probléma-bemutatást sem. Szükségesnek tartjuk, hogy a HET fordítson kellő figyelmet a nemi alapú digitális megosztottság felmérésére és kezelésére, ideértve például a fiú gyermekek eszköz-igényeinek és tanulmányi szükségleteinek előnyben részesítését a lánygyermekek rovására. Szükségesnek tartjuk a dokumentumba beemelni a kapcsolódó nemi sztereotípiák és elvárások lebontását és az online biztonság kérdését is, különös figyelmet fordítva a lányokra mint célcsoportra és az online eszközöket is felhasználó erőszak és behálózás veszélyeire, valamint ezek kezelésére.

“C” komponens: Felzárkózó települések

A HET által tervezett komplex beavatkozás, az alapvető szolgáltatások nyújtásának reformja során (is) kellő figyelmet szükséges fordítani a nemek közötti egyenlőség szempontjára, a nők helyzetének javítására. Ehhez képest az ebben a részben megjelölt főbb kihívások nemek szerint bontott statisztikai adatokat nem tartalmaznak. Továbbá a nők általánosságban nem jelennek meg a komponensben mint külön figyelmet igénylő speciális célcsoport: elsősorban mint anyák, a gyermekeik szükségleteinek kielégítése érdekében kerülnek a szociálpolitikai reformok fókuszába.

A HET-nek a “Helyi sajátosságokon alapuló gazdasági kultúra erősítése, munkatapasztalat és készségfejlesztés” elnevezésű reformja célul tűzi többek között az alábbit: a “női lakosság aktivizálása, készségeinek, a helyi munkaerőpiaci igényekhez és adottságokhoz illeszkedő képzettségi szintjének növelése, adott esetben helyi termékelőállítással”; ugyanakkor konkrétumokat, részletes intézkedéseket nem tartalmaz.

A nemek közti különbségek, a vagyoni egyenlőtlenségek kirívóak az agráriumban, a föld- és eszköztulajdonlásban, a forráshoz jutásban egyaránt. Emellett a vidéki nők kiemelkedő közösségi szerepvállalása hagyományainak felélesztése nagy lehetőség lenne a gazdaság élénkítésében, a helyi és térségi együttműködések megalapozásában. Ezeket a problémákat, hiányosságokat is javasoljuk orvosolni kiemelten nőkre irányuló programok segítségével.

Javasoljuk a dokumentumot kiegészíteni azzal, hogy a 2019-ben elindított “Felzárkózó települések” program milyen tanulságokkal szolgált eddig a nemek közötti egyenlőség elősegítése, a nők helyzetének javítása szempontjából. Szintén fontosnak tartjuk, hogy a tervezett települési szintű diagnózisok készítésének folyamatába, a cselekvési tervek kidolgozásába, az adatgyűjtési, monitoring és értékelési tevékenységbe a nemek közötti egyenlőség szempontja szervesen épüljön be, s ez a szempont jelenjen is meg mint rendező elv már a HET-ben magában is.

A bűnmegelőzési célú, illetve áldozatsegítő tevékenység kontextusában (de akár azon kívül is) előre láthatóan meg fog jelenni a családon belüli, párkapcsolati erőszak problémája. Kiemelten fontos, hogy a HET erre a jelenségre is figyelmet fordítson, beavatkozást tervezzen, hogy az eseteket megfelelő szakértelemmel és hatékonysággal kezelje a rendszer, s ennek érdekében minden érintett helyi szakember elsajátítsa a szükséges szaktudást és kompetenciákat.

A nők hátrányos társadalmi pozíciójából fakadó szükségleteinek kielégítése érdekében tett intézkedések esetén gyakran már az is jelentős előrelépést jelent, ha az intézményekben dolgozó szakembereknek megfelelő tudása van a nők szükségleteiről. Ezt szolgálja például az alapszolgáltatások szakembereinek képzése a nők elleni erőszakról, az áldozatsegítésről, vagy a Biztos Kezdet gyerekházakban dolgozó szakemberek képzése a nemi

egyenlőtlenségekről, a nők vállára nehezedő gondoskodási terhekről, a nők elleni erőszakról, a gyermekbántalmazásról. Ezek a szakemberek amúgy is jellemzően a nőkkel és gyermekekkel kerülnek kapcsolatba és dolgoznak együtt az intézményben, így könnyen fejleszthetnek ki és működtethetnek olyan szolgáltatásokat, programokat, melyek a nők hátrányosabb társadalmi pozíciójából fakadó szükségleteket célozzák meg. A közösségépítő munka során is fontos a női szempontok figyelembe vétele, példa lehet erre a női terek megteremtése. A nemi egyenlőtlenségek, a nők elleni erőszak felismerése és kezelése az intézmények hatékony működése érdekében is elengedhetetlen, hiszen amíg nők, gyerekek szisztematikus erőszaknak vannak kitéve otthon, addig a hatékony közösségépítő munka vagy a koragyermekkori támogatás és a gyermekeket gondozó anyák támogatása ellehetetlenül.

A HET által a hátrányos helyzetű térségeket célzó szociálpolitikai fejlesztést a leghátrányosabb helyzetű csoportok speciális szükségleteinek figyelembe vételével kell végrehajtani. Ehhez általában a nők helyzetének figyelembe vétele elengedhetetlen; ezen felül különösen fontos a többszörös hátrányos megkülönböztetés által érintett nők – például a roma nők – speciális helyzetére és szükségleteire is megfelelően tekintettel lenni. A mélyszegénységben élő nők az egyik legkiszolgáltatottabb helyet foglalják el a társadalomban a gazdasági helyzetük miatt is, illetve annak kontextusában is, hogy mennyire tudnak segítséget kérni és mennyire kapnak segítséget, ha például nők elleni erőszaknak vannak kitéve, a hátrányos helyzetű térségekben tapasztalható intézmény- és szakemberhiányt is tekintetbe véve. A nők többszörös diszkriminációja, illetve ennek kezelése ugyanakkor nem jelenik meg a HET-ben. A helyreállítást és rezilienciát célzó bármely szociálpolitikai válasznak elengedhetetlenül tartalmaznia kell a különböző társadalmi csoportokba tartozó nők – nem csak az anyák, és nem csak a kisgyermekes anyák – helyzetének pontos felmérését, és figyelembe kell vennie ezeknek a nőknek a szükségleteit. Enélkül a HET a legalapvetőbb feladatának sem tud megfelelni: sem helyreállítani, sem a társadalmi ellenállóképességet fejleszteni nem lesz képes hatékonyan. Javasoljuk ezt a szempontot figyelembe venni és érvényesíteni a dokumentumban.

Bár nem a Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköz forrásaiból kerül finanszírozásra, a "Közösségorientált pedagógia" körébe tartozó szakmai fejlesztések kapcsán is fontosnak tartjuk a nemek közötti egyenlőség mint alapvető cél és érték megjelenítését és érvényesítését.

"E" komponens: Fenntartható zöld közlekedés

A komponens helyzetelemzésre vonatkozó része nem tartalmaz információt a nők és férfiak közlekedési szokásaira, az ebből következő kihívásokra, beavatkozási irányokra vonatkozóan. Ezzel javasoljuk kiegészíteni a dokumentumot.

A HET deklarálja, hogy "Az esélyegyenlőség fejlesztése az állomások fejlesztésénél, az elektromos üzemű vasúti és közösségi autóbusz járműpark megújításánál minden esetben, kivétel nélkül megvalósítandó." A nemek közötti egyenlőség szempontjából azonban nem tartalmaz kapcsolódó reformot, intézkedéseket. A "közösségi közszolgáltatási integrációs reform" úgyszintén nem tartalmaz a nemek egyenlősége, nők helyzetének javítása szempontjából releváns célokat, intézkedéseket. Javasoljuk, hogy a HET egészüljön ki a közlekedési szolgáltatás minőségének, az egyenlő hozzáférésnek a fejlesztésére vonatkozó intézkedésekkel a nemek közötti egyenlőség szempontjából. Szükséges, hogy az utasbiztonság szempontjai terjedjenek ki a közösségi közlekedési eszközökön, illetve egyéb utasterekben, állomásokon, megállókon – elsősorban a nők ellen – elkövetett erőszak, zaklatás megelőzésére. A vasút kapcsán a HET tartalmaz utalást a biztonságérzet növelésére az állomásokon, megállóhelyeken, ezt javasoljuk kiterjeszteni, pontosítani a fentiek szerint.

Kapcsolódó intézkedésként szükségesnek tartjuk protokollok, szakmai képzések, valamint információs anyagok/kampányok kidolgozását is.

A közlekedési eszközök, illetve állomások, megállók gyakran nem a kisgyermekekkel utazók szükségleteihez igazodva, nem gyermekbarát szempontok szerint vannak kialakítva. Fontos, hogy általában az akadálymentesítés szempontja megjelenik az anyagban, szükségesnek tartjuk ugyanakkor, hogy a HET a közösségi közlekedési szolgáltatások biztosítása kapcsán jelenítse meg a gyerekbarát szemléletre, s kisgyermekekkel utazók szükségleteire vonatkozó szempontokat is.

“H” komponens: Egészségügy

Az egészségügy terén a népegészségügyi mutatók, a lakosság helyzete tekintetében a HET-ben megjelölt fő kihívások és célkitűzések nincsenek tekintettel a nemek közötti egyenlőség szempontjára. Mindösszesen egy – a születéskor várható élettartamra vonatkozó – adat szerepel nemi bontásban ebben a részben.

Míg az Eurostat adatai szerint a magyar egészségügyben dolgozók 80%-a nő, a HET-ben megjelölt fő kihívások, ahogy a célkitűzések sincsenek tekintettel a nemek közötti egyenlőség szempontjára az egészségügyi szektor és az abban dolgozók helyzete kapcsán; a nők nem jelennek meg mint célcsoport. A HET a célkitűzések között kiemeli az egészségügyi szakképzett személyzet megtartásának és helyzete javításának fontosságát, s az orvosok jövedelmi viszonyainak rendezése, a hálapénz kivezetése külön reformként jelenik meg. Nem tartalmaz ugyanakkor a dokumentum más intézkedést az egészségügyben dolgozó – egyébként a járvány alatt is erőn felül teljesítő – egyéb szakemberek, munkavállalók (asszisztensek, ápolók, szülésznők, védőnők stb.) jövedelmi viszonyainak rendezése, többletmunkájuk kompenzálása, munkafeltételeik javítása érdekében. Ezt javasoljuk orvosolni.

A HET említést sem tesz a pandémia kapcsán is nagyobb figyelmet kapott probléma, a párkapcsolati erőszak és a gyerekek elleni erőszak egészségromboló hatásainak fel-, illetve elismeréséről, s arról, hogy ez az egészségügyi kiadásokat jelentősen növeli. Elmulasztja a dokumentum megemlíteni, hogy ez a mind akut, mind krónikus betegségekhez, illetve sérülésekhez vezető jelenség megelőzhető az erőszak-elkövetők hatékony felelősségre vonásával. Arról sem szól a HET, hogy a már áldozattá vált személyek további egészségügyi károsodásának megelőzésében az összes egészségügyi intézménynek – a háziorvosoktól a kórházakig – jelentős szerepe lehet, ahogy ezt számos nemzetközi jó példa is alátámasztja. Nem szól tehát arról sem, hogy hogyan kíván ennek a feladatnak eleget tenni az egészségügyi szektor, a szakpolitikai vezetés. Ezt a hiányosságot javasoljuk pótolni.

Nem tesz említést a HET továbbá a szülészeti anomáliák felszámolásáról: sem a szülészeti erőszak (kényszerű és felesleges császármetszések, a szülő nők szükségtelen beavatkozásokra, vizsgálatokra kényszerítése, a szülő nőknek a szülészeteken elterjedt megalázó kezelése stb.) hatékony megelőzését, sem a háborítatlan születés gyakorlatának elterjesztését nem irányozza elő. Különösen a járványhelyzet alatt sérült a szülő nők, az apák és az újszülött gyermekek joga azáltal, hogy az apák a szülés során nem lehettek jelen, negatív koronavírus-teszt birtokában sem.

A fentebb említett hiányosságok a HET-nek a nők specifikus szükségleteivel szembeni közönyét sugallják, ezt javasoljunk orvosolni.

“I” komponens: Szakpolitikákhoz nem sorolható országspecifikus ajánlások

E komponensben több, a nők és gyermekeik helyzete kapcsán jelentőséggel bíró kérdéssel foglalkozik a tervezet anélkül, hogy ezeket ilyenként azonosítaná, vagy bármilyen megoldást nyújtana e célcsoportok kapcsolódó problémái kezelésére. Így például külön reformként írja elő a HET az adatalapú döntéshozatali és jogalkotási folyamat hatékonyságának támogatását, ugyanakkor semmilyen előirányzást nem tartalmaz arra nézve, hogy a döntéshozatal és a jogalkotás során végzett hatásvizsgálatoknak – ellentétben az eddigi gyakorlattal – magukba kell foglalniuk a döntések és jogszabályok nőkre és férfiakra gyakorolt várható hatásának vizsgálatát. Ezt a hiányosságot javasoljuk orvosolni.

A nők elleni erőszakkal, a családon belüli, párkapcsolati erőszakkal szembeni fellépés terén, az áldozatok védelme és biztonsága szempontjából kiemelt jelentőségű, hogy a különböző jogalkalmazó szervek, hatóságok, intézmények a releváns és szükséges adatok birtokában tervezhessék meg a beavatkozást, és hozhassák meg az intézkedéseket, döntéseiket. Ennek az egyik eleme lehet egy egységes szakmaközi-intézményközi adatbázis és rendszer, mely az adott eset szempontjából releváns (az ügyre, az elkövetőre, illetve az áldozatra vonatkozó) adatokat, intézkedéseket tartalmazza, az esetek komplex nyomon követését lehetővé téve. (Egy kapcsolódó, s a nőket nagyobb arányban érintő problémára példa: a különleges bánásmódot igénylő áldozatok védelmét ellehetetleníti az a gyakorlat, mely nem jeleníti meg a rendszerben az adott személy különleges bánásmódot igénylő áldozatként való azonosítását.) A HET a fenti lehetőségeket nem veszi számításba. Javasoljuk a dokumentum kapcsolódó kiegészítését annak érdekében, hogy a célul tűzött digitalizáció, adatalapú döntéshozás megfelelően szolgálja a nők elleni erőszak, családon belüli erőszak, párkapcsolati erőszak elleni fellépést is, az egyedi ügyek szintjén egyaránt.

A HET nem tartalmaz célkitűzést, illetve intézkedést arra nézve sem, hogy – az intézményekbe vetett bizalom fejlesztése érdekében is – az eljáró jogalkalmazók, gyakorlati szakemberek a nemek közötti egyenlőség elvét tiszteletben tartva és előmozdítva végezzék munkájukat.